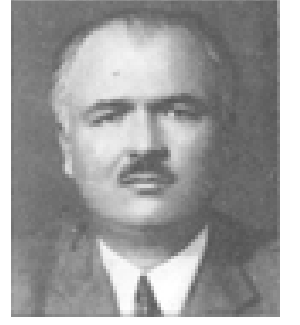

Fevzi Lutfi Karaosmanoğlu (1900-1978)

Fevzi Lutfi Karaosmanoğlu, 1900 yılında Manisa'da doğdu. İstanbul Halkalı Yüksek Ziraat Okulunu bitirdi. Bu okulda okuduğu yıllarda yazı hayatına başladı. Dergâh ve Yeni Mecmua dergilerinde kısa hikâye ve roman eleştirilerinin yanı sıra dönemin gelişmeleri hakkında yazdığı yazıları ile adını duyurdu. Cumhuriyetin ilanının hemen öncesinde ve sonrasında yazdığı yazılarında eleştirel bir yaklaşıma sahip olduğu anlaşılıyordu. Bu bağlamda Karaosmanoğlu'nun, 1923 yılı boyunca Yeni Mecmua'da yazdığı tenkit ağırlıklı yazıları onun aynı zamanda siyasete olan ilgisini de ortaya koydu. Küçük çaplı bu yazı denemelerinden sonra Karaosmanoğlu, gazeteciliğe adım attı. Resimli Gazete ve Son Telgraf gazetelerinde gündelik ve politik konularda yazılar yayınladı. Karaosmanoğlu, 1923 yılında Resimli Gazete'de siyasi ve sosyal içerikli çok sayıda muhalif yazıya imza attı. Eski yeni karşılaştırması içinde İstanbul'u ve ülkenin gelişmişliğini değerlendirdiği bir yazıda, İstanbul'da güzel ve görkemli binaların yapıldığına şahit olduklarını, ancak sonrasında bu yapıların yakılıp yıkıldığını, bir demiryolu ya da köprü yapılmadığını söylüyor, bu şehre adeta üvey evlat muamelesi yapıldığının altını çiziyordu.

Fevzi Lutfi

Karaosmanoğlu

Karaosmanoğlu muhalif yazılarına, 1924 yılında Sadri Ethem, Hüseyin Avni ve Suphi Nuri İleri ile birlikte çıkardığı Son Telgraf gazetesinde devam etti. Son Telgraf gazetesinde "Değil mi?" başlıklı köşe yazılarında Karaosmanoğlu'nun eleştirdiği konuların başında; basın üzerindeki baskılar, mebusların halkın sorunlarına kulak tıkadığı ve ellerindeki yetkiyi kötüye kullandıkları ve CHF'de giderek somutlaştığı iddia edilen bürokratik zümre egemenliği geliyordu. Karaosmanoğlu "Muhalefet" isimli bir diğer yazısında ise tenkit hürriyetine değiniyor, şimdiye kadar buna müsaade edilmediğini, daha iyiye ulaşmak emelini taşımasına rağmen tenkiti ihanet, hatta düşmanla işbirliği yapmak olarak algılayan dar kafalı anlayışı eleştiriyordu. Millî Mücadele döneminde tenkit ve muhalefet adı altında Kurtuluş Savaşı'nın sekteye uğratılmaya çalışıldığını ve bunu yapanların arasındaki bozguncuların büyük sıkıntılara sebebiyet verdiğini, ancak bu günleri geride bırakarak artık Ankara'daki hükûmetin özellikle İstanbul basınına karşı duyduğu şüphe ile zafere gölge düşürdüğünü söylüyordu.

Karaosmanoğlu'nun CHF'ye muhalif olması onun geniş anlamda Cumhuriyet idealleri ve ideolojisine de muhalif olması anlamına gelmiyordu. Millî Mücadele'nin karşısında duranları bozguncu olarak nitelendirirken CHF'yi sert bir şekilde eleştirmesi, dini-geleneksel değerler ile o değerleri benimsemiş kitleye saygılı olması ve sosyal siyasal dönüşümlerde daha ılımlı bir yaklaşımı savunması, Karaosmanoğlu'nu dönemine muhalif kılmıştı. Aynı düşünceler Karaosmanoğlu'nun Türk siyasi hayatının ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını desteklemesini sağladı.

Karaosmanoğlu, TCF'nin kuruluşunun hemen öncesinde "Efendiler Cesur Olunuz" başlıklı yazısında, fırkanın kurucularını, büyük cesaret gösterdikleri için kutluyordu. Fırkanın kuruluşundan sonra da hem yaşanan gelişmeleri eleştirmeye hem de kurucularla ilgili övgü dolu yazılar yazmaya devam etti. Bu dönemde muhalif kimliği daha da ön plana çıkan Karaosmanoğlu'nun yazıları, tek parti iktidarının dikkatini çekti. Son Telgraf gazetesinde, yaptığı eleştiriler ve TCF lehine yazdığı yazılar gazetenin kapatılmasına sebep olurken, kendisi de Elazığ Şark İstiklal Mahkemesinde yargılandı ve yaklaşık üç ay süren tutuklama devresinden sonra suçsuz görülerek 13 Eylül 1925'te serbest bırakıldı.

Elâzığ'dan döndükten sonra Güneş gazetesinde yayınlanan iki yazısından sonra gazeteciliği bıraktı. Manisa'ya dönen ve çiftçilikle uğraşan Karaosmanoğlu, bir süre kooperatifçilik yaptı. Uzun süre küskünlük yaşayan Karaosmanoğlu'nun yeniden muhalif kimliği ile gazeteciliğe dönmesi İkinci Dünya Savaşı yıllarına denk geldi. Savaşın devam ettiği 1940-1945 yıllarında Vatan gazetesinde yazdığı yazılarla tek parti yönetimine karşı eleştirilerini artırdı.

Şimdiye kadar yazdığı yazılarla muhalif bir duruş sergileyen Karaosmanoğlu, çok partili hayata geçişle birlikte kurulan Demokrat Parti'ye katılarak siyaset içinde de muhalefetine devam etti. Tarihe "şaiBELİ" seçimler olarak geçen 1946 genel seçimlerinde DP'nin Manisa milletvekili adayı oldu. Ancak CHP ve DP'nin on bir aday gösterdiği Manisa'da milletvekilliklerinin tamamını CHP aldı. DP'lilerin itirazlarına rağmen seçimler geçerli sayılırken, 66.000 oy alan Karaosmanoğlu ise partideki çalışmalarına devam etti.

Karaosmanoğlu, DP'nin 7-11 Ocak 1947 tarihleri arasında Ankara'da yapılan Birinci Büyük Kongresi'nde, kongre başkan yardımcılığına ve aynı zamanda Genel İdare Kurulu Üyeliğine seçildi. DP'nin ilk kongresinden itibaren parti içinde görülen huzursuzluk, "müfrit-muhafazakâr" ve "ılımlılar" olmak üzere gruplaşmalara ve partiden kopmalara sebep oldu. 1948 yılında DP içindeki muhaliflerin tasfiyesinde, Haysiyet Divanı Başkanı olan Karaosmanoğlu önemli bir rol oynadı.

Karaosmanoğlu, 14 Mayıs 1950'de gerçekleşen ve Türk demokrasi tarihine beyaz devrim olarak geçen milletvekili genel seçimlerinde DP'nin hem Manisa hem de Aydın'dan milletvekili adayı gösterildi. DP'nin ezici üstünlüğü ile sonuçlanan seçimlerle birlikte Karaosmanoğlu da Manisa milletvekili olarak Mecliste yerini aldı. 1950 seçimlerinden sonra Celal Bayar'ın cumhurbaşkanı, Adnan Menderes'in de başbakan olmasıyla parti başkanlığına Karaosmanoğlu'nun getirileceğine dair söylentilerin çıkması, onun partinin güçlü isimlerinden olduğunu gösteriyordu. Ancak Genel İdare Kurulu tarafından yapılan seçim sonucunda Menderes, parti başkanlığını kazandı.

Menderes, ilk kabinesini 22 Mayıs 1950'de ilan etti. Bu kabinede DP Genel Başkanlığına aday olduğu için Menderes'in rakibi olarak kabul edilen Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu yer almadı. Fakat Menderes kısa bir süre sonra hoşnutsuzlukları zayıflatmak için kabinede birçok önemli değişiklik yaptı; Karaosmanoğlu, Marshall Yardımları'ndan sorumlu Devlet Bakanlığına getirildi. Karaosmanoğlu göreve gelir gelmez Marshall Yardımları doğrultusunda Türkiye'nin enerji davasında büyük bir aşama olarak kabul edilen Sarıyer Barajı'nın yapım faaliyetlerini başlattı. Bu çalışmalarına rağmen ikinci Menderes kabinesinde yer almayan Karaosmanoğlu, 15-21 Ekim 1951 tarihleri arasında yapılan DP Üçüncü Büyük Kongresi'nde Genel İdare Kurulu Üyeliği için yapılan seçimlerde Menderes'ten sonra, 760 oy ile en yüksek oyu alan üye oldu. Bu sonuçlar onun, kabinede yer almamasına rağmen DP içindeki güçlü konumunu devam ettirdiğini ortaya koyuyordu. Nitekim çok geçmeden Menderes'in ikinci kabinesinde değişikliğe gidilerek Karaosmanoğlu, 2 Aralık 1951'de İçişleri Bakanlığına getirildiyse de bu görevi uzun sürmedi. Menderes'le gittikçe beliren ihtilaf, Meclisteki bütçe görüşmeleri sırasında giderek büyüdü. Bunun üzerine Karaosmanoğlu, 7 Nisan 1952'de görevinden istifa etti.

Karaosmanoğlu, bakanlık görevlerinden istifa etse de bir süre daha parti içindeki çalışmalarını sürdürdü. Ancak 2 Mayıs 1954'de yapılacak olan genel seçim süreci, Karaosmanoğlu'nun partiye yollarının ayrılmasında etkili oldu. 1954 seçimlerinde DP'den Manisa milletvekili seçilen Karaosmanoğlu, partinin takip ettiği siyasete karşı memnuniyetsizliğini dile getirmekten çekinmedi. Nitekim DP'nin 1954 Genel Seçimleri'nden ezici bir galibiyetle çıkması yeniden başbakan olan Menderes'in elini güçlendirirken, parti içi muhalefeti de daha belirgin bir hale getirmişti. Muhalefetin artmasının bir diğer sebebi de 1954 yılına kadar ekonomide görülen büyümenin tersine bir seyir arz etmesi, yükselen fiyatlar ve enflasyon ile karaborsacılığın yaygınlaşması sonucu artan muhalif seslere karşı DP'nin tavrının giderek sertleşmesiydi.

Öncelikle parti içindeki hizipleşmeleri önlemek için geniş bir tasfiye hareketine girişildi. Bu arada DP iktidarı, basının muhalefeti engellemek amacıyla bir biri ardına yasalar çıkardı. Bunlardan “İspat Hakkı” kanunu parti içi muhalefeti güçlendirdi. Partinin ileri gelen on milletvekilinin hazırladığı, basına ispat hakkı tanınmasını öngören kanun teklifi, DP’de büyük bir tepkiye sebep oldu. İspatçıların sayısı ise giderek artmaya başladı ve 21 Temmuz’da Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, “Matbuata ispat hakkının tanınmasından yanayım” diyerek Menderes’in karşısında yerini aldı. Bu karşı duruş Karaosmanoğlu’nun partiden ihraç edilmesine sebep oldu. Yeniden muhalif kanatta yer alan Karaosmanoğlu, partiden ayrılan arkadaşlarıyla birlikte 1955 yılında Hürriyet Partisini kurdu.

DP’nin baskı ve sindirme çabaları, muhalefeti işbirliği konusunda bir araya getirdi. Karaosmanoğlu, muhalif partiler arasında işbirliğinin sağlanması için büyük çaba sarf etti; birbiri ardına DP politikalarını eleştiren bildirimler yayınlandı. Muhalefet partileri arasındaki işbirliği çalışmaları DP’yi çok rahatsız etti. DP, bu işbirliğinin önüne geçmek ve özellikle HP’yi kuran kişilerin seçime katılmalarına engel olmak için 11 Eylül 1957’de Seçim Kanunu’nda değişiklikler yaptığı gibi erken seçim kararı aldı. Böylece 1958 yılında yapılacak olan seçimlerin 27 Ekim 1957’de yapılacağı duyuruldu.

Katılım oranının önceki yıllara göre daha düşük olduğu 1957 seçimleri neticesinde, DP’nin oyu % 47’ye gerilese de mevcut seçim sistemi dolayısıyla 424 milletvekilliğine sahip olurken CHP 178, CMP 4 ve HP 4 milletvekili ile meclise girdi. Sadece Burdur’dan 4 milletvekilliğini kazanan HP için seçim sonuçları büyük bir hayal kırıklığı oldu. Partisinin İstanbul adayı olan Karaosmanoğlu ise seçilemedi.

Seçimlerde istenilen sonuçların alınamaması, buna karşılık DP’nin muhalefetin sesini kısmak için başvurduğu yöntemler, muhalif partiler arasında yeniden işbirliği görüşmelerine yol açtı. Sonuç itibarıyla Karaosmanoğlu 1958 yılında partisiyle birlikte CHP’ye katıldı. 27 Mayıs 1960 Darbesi’nden sonra halkoyuna sunulacak yeni Anayasayı görüşüp kabul etmek ve seçim kanununu yapmak için kurulan Kurucu Mecliste CHP temsilcisi olarak yer aldı. Anayasa görüşmelerinde aktif bir rol oynayan Karaosmanoğlu, 1961 seçimlerinde CHP Manisa milletvekili oldu. Askerlerin baskısıyla bütün siyasi parti genel başkanları tarafından imzalanan ve üyesi olduğu Anayasa Komisyonuna gelen Tedbirler Kanunu’na, hem yeni Anayasanın hem de 27 Mayıs Darbesi’nin ruhuna aykırı olduğu gerekçesiyle karşı çıktı.

CHP yöneticileri ile yaşadığı anlaşmazlık nedeniyle 4 Mart 1962’de hem milletvekilliğinden hem de partiden istifa eden Karaosmanoğlu, siyasetten ayrıldıktan sonra 22 Ekim 1978’de ölümüne kadar geçen süreçte Adalet Partisini destekledi. Başlangıçta edebiyatçı ve gazeteci kimliği ile tanınan ve ardından siyasete atılan Karaosmanoğlu döneminin en önemli muhaliflerinden biri oldu. Her dönemde muhalefetine devam etmesi ise onun doğru bulduğu çizgilerinden ayrılmadığını göstermektedir.

Firdes TEMİZGÜNEY

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve Resmi Belgeler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

CDAB, 30/10.0.77.513.11.

CDAB, 30/18.1.2.123.73.8.

CDAB, 30/1.44.260.2.

Sürelî Yayınlar

Gazete ve Dergiler

Akşam (8 Ocak 1947)

Dün ve Bugün

Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Milliyet (10 Mart 1951, 3 Aralık 1951, 8 Nisan 1952, 4 Temmuz 1956)

Resimli Gazete (13 Ekim 1923)

Son Telgraf (1 Ağustos 1924, 17 Ağustos 1924, 4 Eylül 1924, 16 Eylül 1924, 6 Ekim 1924, 21 Ekim 1924, 22 Ekim 1924, 30 Ekim 1924, 13 Kasım 1924, 17 Kasım 1924, 18 Kasım 1924, 20 Kasım 1924)

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi

Ulus (8 Ocak 1947)

Kitap, Makale ve Tezler

AĞAOĞLU, Samet, **Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru**, Baha Matbaası, İstanbul 1972.

AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006.

ALACI, Beral, "Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasi Hayatındaki Yeri (1955-1958)", **Türk Yurdu**, C 31, S 290.

ALBAYRAK, Mustafa, "Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 24, S 71, 2008, ss. 341-379.

BABAN, Cihad, **Politika Galerisi Büstler ve Portreler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970.

ÇAKMAK, Diren, "Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958)", **Gazi Akademik Bakış**, C 2, S 3, 2008, ss. 153-186.

DEMİREL, Tanel, "Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu", **Türkiye'nin 1950'li Yılları**, (der. Mete Kaan Kaynar), İletişim Yay., İstanbul 2015.

EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara 2003.

ERTÜRK KESKİN, Nuray (ed.), **Açıklamalı Yönetim Zamandizini 1919 - C II**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2012.

GÖKTÜRK, Gökhan, "Siyasal Partilerin Doğuşu: Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri", **Sosyoloji Konferansları**, 54, 2016, ss. 245-273.

KARAKAŞ, Ömer, "1946 Milletvekili Genel Seçimleri: Manisa Örneği", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 29, S 86, ss. 103-134.

KARPAT, Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınevi, İstanbul 2010.

ÖNAL, Tekin, "Askeri Vesayet Sisteminin İlk Halkası: 27 Mayıs Süreci ve Sonrası", **Turkish Studies**, C 10, S 1, 2015, ss. 511-534.

ÖZDAĞ, Ümit, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 2004.

ÖZTÜRK, Mehmet Utku, **1961 Kurucu Meclisi**, 12 Levha Yayınevi, İstanbul 2016.

SINAR UĞURLU, Alev, **Fevzi Lütü Karaosmanoğlu Bir Muhalifin Edebi ve Sosyal Yazıları**, Dergâh Yay., İstanbul 2014.

TEMİZGÜNEY Firdes-AKTAŞ Elif, "Muhalif Yaklaşımıyla Fevzi Lütü Karaosmanoğlu", **9. Uluslararası Atatürk Kongresi** (Tam Metin Bildiri), s. 943-974.

YAŞAR TEKSOY, Beril, **Demokrat Parti'de Parti İçi Demokrasi (1946-1960)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010.

YÜCEL, M. Serhan, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul 2001.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/fevzi-lutfi-karaosmanoglu-1900-1978/?pdf=5823> adresinden erişilmiştir